

Zingen uit respect en ve

Interview met Wilma ten Wolde

Een van de onderwerpen die naar boven kwamen in het rondetafelgesprek n.a.v. het 90-jarig bestaan van dit blad (zie het oktobernummer van vorig jaar) was 'kerkmuziek en jeugd'. Het zou goed zijn, zo klonk het toen, als ons blad daar eens wat langduriger aandacht aan besteedde, ter inspiratie en stimulans om te blijven proberen iets met kinderen en jongeren te doen, ook al zijn de meeste van onze kerkelijke gemeentes daarmee niet meer rijkelijk gevuld. We besloten de handschoen op te pakken en allereerst de suggestie van ons lid van verdienste (en oud-voorzitter) Rein van der Kluit op te volgen: 'met kinderen werken is een vak, ga maar eens met Wilma ten Wolde praten'. Dit artikel is het eerste in een serie die de focus richt op kinderen in de kerk. Hieronder een weerslag van een interview met een van Nederlands grootste autoriteiten op het gebied van het zingen met jeugd. Ik sprak met haar op een zondagmiddag in Zeist, terwijl naast ons het Nationaal Jongenskoor repeteerde, één van de 'Nationale Koren' die ressorteren onder de stichting Vocaal Talent Nederland.

Wilma, je bent directeur van 'Vocaal Talent Nederland' en dirigent en artistiek leider bij de Nationale Koren. Kun je daar iets over vertellen?

Vocaal Talent Nederland is de overkoepelende stichting waar de Nationale Koren onder vallen. Dat zijn, naast de voorbereidende klassen, het Nationaal Kinderkoor, Nationaal Jongenskoor, Nationaal Vrouwen Jeugdkoor en Nationaal Gemengd Jeugdkoor. Daarnaast zijn er zanggroepen voor heel jonge kinderen. Ons doel is 'scouten en tot bloei brengen van jong vocaal talent'. Dat gebeurt in regionale lesplaatsen door het hele land en eens per maand komen de zangers bij elkaar voor studiedagen. En dan zijn er natuurlijk de concerten. Ik ben in 1990 begonnen als een van de docenten in Zuidwolde, werd in 1999 dirigent van het Nationaal Jeugdkoor, wat nu het Nationaal Vrouwen Jeugdkoor is, een jaar later van het Nationaal Kinderkoor, werd artistiek leider en vervolgens directeur van de stichting, zoals die nu functioneert. Sinds een jaar zijn Irene Verburg en ik samen verantwoordelijk voor het artistieke beleid.

Een van de mooie dingen van het werk is dat we naast het verzorgen van een opleiding, heel verschillende concerten geven, met een grote variatie aan repertoire: van de koralen van de Matthäuspasion, via a capella koorwerken tot grote en niet-alledaagse producties van Schönberg en Stockhausen. Kinderen en jongeren houden enorm van muziek en het is ontzettend leuk om op professioneel niveau met hen te werken. Dat daagt mij ook zelf nog iedere dag uit.

Hoe ben je in dit vak terechtgekomen?

Dat begon op mijn veertiende, toen ik me zomaar, zonder te weten wat het eigenlijk inhield, meldde bij het Voorburgs Jongerenkoor van Ad de Groot. Ik was eigenlijk nog iets te jong, maar Ad had de gave om in jonge mensen talent te ontwaren. Hij was een groot pedagoog en heel muzikaal. Hij zag in zijn jonge zangers altijd de *hele* mens. Dat vind ik nog steeds knap, en op zo'n manier proberen we nu zelf ook te werken: door ons steeds weer af te vragen: wat denk je bij deze zanger te kunnen ontwikkelen?

Die kooravond in Voorburg –het was altijd op vrijdag– was voor mij het uitje van de week. School vond ik niet leuk, maar wat er op dat koor gebeurde, dat raakte mij en daar wilde ik ook iets mee doen, 'muziek, of iets met mensen', al wist ik nog niet precies wat. Ik dacht aan een studie geneeskunde en dan psychiater worden, maar ik meldde me toch bij de opleiding schoolmuziek, waarvoor ik werd afgewezen. Een niet onbekende Nederlandse organist die mijn tandarts was, raadde me toen aan tandheelkunde te gaan studeren: 'Dan kun je drie dagen werken en verder met muziek bezig zijn'. Dat vond ik een briljant idee en dus schreef ik me in, ik had de boeken al in huis. Maar het bleek een keuze te zijn die ik vooral 'met mijn hoofd' had gemaakt, en niet zozeer vanuit 'mijn hart'. Vlak voordat de studie begon, besepte ik dat dit helemaal niet was wat ik wilde. Ik kon mijn moeder nog overtuigen en ben toen muziekwetenschap gaan studeren, wat ik tot mijn kandidaats heb volgehouden. Ik wilde toch

erwondering

liever actief iets met muziek doen.

Uiteindelijk ben ik koordirectie gaan studeren, eerst bij Frans Moonen in Den Haag en toen hij stopte bij Barend Schuurman in Rotterdam. Bij hem heb ik, naast koordirectie, ook kerkmuziek gestudeerd. Barend was, net als Ad de Groot, een en al muziek. 'Wat vind je in dit stuk de allermooiste maat,' vroeg hij dan. De essentie van muziek kwam naar voren. Ik weet nog goed hoe ik geraakt was door het zingen van Ravels *L'Enfant et les sortilèges* onder leiding van Barend. Ook zong ik een project o.l.v. Eric Ericson, die als dirigent een heel diepe indruk op me maakte. Jaren later heeft hij een cd opgenomen met het Nationaal Vrouwen Jeugdkoor. En toen kwam het zingen met kinderen op mijn pad. Ik

hoorde kinderkoren uit het buitenland die een ongelooflijk hoog niveau bleken te hebben. Op de St.-Jozefschool in Helmond, waar de Ward-methode werd gebruikt, maakte ik mee hoe Silvere van Lieshout met kinderen improviseerde in de dorische toonladder. Toen wist ik: hier wil ik iets mee. Het appelleerde misschien ook aan de liefde voor onderwijs, dat zit wel in onze familie.

Maar er was wel een probleem: wat heel erg belangrijk is bij kinderen, meer nog dan bij volwassenen, is de vraag naar het proces: hoe kom ik van A naar B naar C... En dát was in de opleiding eigenlijk nooit aan bod gekomen. Ik heb dat vanuit mijn intuïtie moeten leren. Daarnaast speelde de 'platte' kinderliederen in die dagen me parten. Het was niet datgene

Wilma ten Wolde is directeur van Vocaal Talent Nederland. Ze bereidde meer dan zeventig verschillende producties voor, waarin de Nationale Koren samenwerkte met orkesten als het Koninklijk Concertgebouworkest, het Radio Filharmonisch Orkest en de Berliner Philharmoniker, onder leiding van dirigenten als Iván Fischer, Mariss Jansons, Sir Simon Rattle, Bernard Haitink, Nikolaus Harnoncourt en Jordi Savall.

In 2019 werd Wilma ten Wolde benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau vanwege haar verdienste voor de ontwikkeling van klassieke zang voor kinderen, jeugd en jongeren in Nederland. Onder haar leiding hebben de Nationale Koren zich ontwikkeld tot een nationaal instituut, dat op het gebied van koorscholing en muzikale prestaties tot de wereldtop behoort.

Ze geeft masterclasses in Zweden, Denemarken, Spanje, Frankrijk, Duitsland en Hongarije. Ze werkt intensief samen met de Deense professor Inge Marstal met betrekking tot de ontwikkeling van het muzikaal gehoor bij kinderen. Ten Wolde was docent aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag op de vakgebieden solfège en ensemblezang.

Meer info: www.nationalekoren.nl

Foto: Irene Verburg

Achtergrond

waar ik kinderen mee dacht te kunnen raken of verrijken. Uiteindelijk ben ik allerlei cursussen gaan volgen, en ben ik het werk maar gewoon gaan doen.

Ik ging in Drenthe wonen, waar ik werd gevraagd een kinderkoor te leiden. Dat werd uiteindelijk de koorschool 'Viva la Musica', die in de beginjaren verbonden was met de kerk van Zuidwolde. In diezelfde periode werd het Nationaal Kinderkoor opgericht, waar ik docent werd.

Dat waren wel twee verschillende manieren van werken, ik moest leren differentiëren.

Bij 'Viva la Musica' kon iedereen komen zingen, en onderverdeling volgens de basisschoolgroepen 3/4, 5/6 en 7/8 bleek het beste te werken. Maar bij het Nationaal Kinderkoor was het onderwijs veel individueler en met grote talenten. Gaandeweg werd ik wel gesterkt in mijn overtuiging dat alle kinderen van mooie muziek houden en ook dat alle kinderen uitgedaagd willen worden. Dezelfde ervaring had ik tijdens de kerkmuziekdagen in Hoeven, waar ik een aantal jaren met de kinder- en jeugdgroep heb gewerkt. Ik stond er dan zelf wel eens van versteld hoe de kinderen aan het eind van zo'n week een werk als 'My voice shalt thou hear' van Corfe zo mooi konden uitvoeren. Jeugd kan gewoon heel veel!

Heb je uiteindelijk een gedachte kunnen vormen rondom het werkproces met kinderen?

Drie dingen zijn heel erg belangrijk en eigenlijk de basis van alles. Allereerst: enthousiasme, vuur. Daar kunnen zangers en dirigent elkaar vinden en op aanhaken. Vervolgens: kwaliteitsrepertoire. Niet plat, maar verdiepend, meerlagig, waardoor je andere werelden opent. En tot slot: je moet je eigen muzikaliteit durven inbrengen. Dat is meteen ook je kwetsbaarheid: het laat iets zien van wat jou raakt, maar het is precies waar kinderen in mee willen gaan.

Voorts is reflecteren op je eigen proces heel belangrijk: je leert veel door je na iedere repetitie af te vragen: 'Hoe ging het? Heb ik het goed gedaan? Werkte wat ik deed? Was ik niet te streng? Wat kan ik verbeteren?'

En dan is er natuurlijk het werkplan, het proces waarin je de zangers wilt meenemen. De gereedschappen die je daarvoor hebt, zijn naar mijn inzicht: de repertoirekeuze, de solfège die daarbij aansluit en een goede vocale aanpak. Het ontwikkelen van het muzikaal gehoor en het leren begrijpen van de muzikale taal werkt op elk niveau geweldig met behulp van relatieve solmisatie en ritmetaal ('Takadimi'). Het doel is dat je de zangers steeds zelfstandiger maakt, of je nu zebent en een eenvoudig kinderlied zingt of dat je zestien bent en het *Requiem* van Duruflé studeert. Vanuit de muzikale

bron begeleid je de zangers in het proces dat leidt tot zelfstandig musiceren.

Verwondering en eerbied zijn ook woorden die voor mij belangrijk zijn. Verwondering over bijvoorbeeld de openheid van jonge zangers of verwondering over een bijzondere harmonische wending. En eerbied voelen in de ontmoeting met kinderen, dat vind ik heel erg belangrijk. Eerbied voor de ander ongeacht de leeftijd.

Je hebt je specifiek ingezet voor de verbreiding van het 'Kodály-concept' in Nederland. Wat is dat

en waarom is het belangrijk?

Ik heb daarin maar een klein aandeel, hoor! Suzanne Konings heeft vanuit het Koninklijk Conservatorium in Den Haag enorm veel werk hiervoor verzet. Zelf kwam ik de naam Kodály al tegen tijdens mijn studie muziekwetenschap, al merkte ik toen wel dat er bij docenten een zekere weerstand tegen was. Misschien was dat eerder weerstand tegen 'een methode'.

Door mijn latere ontmoetingen met o.a. Iván Fischer en László Nemes, die nu regelmatig lessen verzorgen in Nederland, en de Deense muziekpedagoge Inge Marstal, ben ik me echt gaan interesseren voor het Kodály-concept.

Tijdens een workshop in Denemarken zag ik hoe Inge Marstal een uur lang muziekles gaf aan voor haar wildvreemde kinderen. Aan de hand van liederen, deden de kinderen ritmespelletjes, solmisatie, improvisatie, leesoefeningen, dans en beweging; alles was geïntegreerd, organisch en zó muzikaal. De kinderen genoten zichtbaar, die hele les was één

Foto: Irene Verburg

grote muzikale beleving, echt geweldig!

Inge had onder andere in Hongarije gestudeerd en het concept van Kodály getransformeerd naar de Deense situatie. Ik noem het ook nadrukkelijk een 'concept' en geen 'methode'. Het mooie van Kodály's benadering is dat wordt uitgegaan van de eigen volksmuziek, en van daaruit wordt gewerkt naar de 'grote' klassieke muziek. Het gaat om het ervaren en begrijpen van ritme, melodie, harmonie, vorm en samenhang. Je ontwikkelt je oren, en je leert de taal van de muziek spreken. Het plezier hierin hangt natuurlijk mede af van de docent. De Hongaarse dirigent Iván Fischer liet de meiden van het Nationaal Jeugdkoor ooit een canon met publiek instuderen via *hand signs*. Wij hadden daar toen nog nooit van gehoord, maar toen ik het Iván zo muzikaal voor zag doen, zag ik ineens de waarde ervan in voor onderwijs aan kinderen. *Hand signs* zijn een middel om de richting in de melodie te ervaren, om met je hand weer te geven wat abstract is opgeschreven. Het kan daarnaast ook nog eens een mooi vocaal gebaar zijn, waardoor de kinderen bijna vanzelf mooier zingen.

Naar aanleiding van mijn enthousiasme over Inge Marstals werk in Denemarken hebben we haar uitgenodigd om met ons docententeam te werken. Een jaar later is, dankzij ondersteuning van een aantal fondsen, een beeldregistratie gemaakt van lessen die ze gaf aan kinderen. Dit heeft geresulteerd in de dvd en syllabus 'Muziek van Binnenuit'. En omdat Inge Marstal zo'n boeiende visie heeft op muziekonderwijs, hebben we ter gelegenheid van ons dertigjarig bestaan haar boekje *Barnet og Musiken (Kind en Muziek)* laten vertalen in het Nederlands. Beide boeken zijn verkrijgbaar in onze webshop.

Wat zouden de kerken kunnen bijdragen aan het zingen van jonge mensen?

De kerkelijke traditie heeft een heel belangrijke schat in huis, en dat is de klassieke kerkmuziek. De psalmmelodieën bijvoorbeeld, in de modi met hun eigen sferen, zijn geweldig. Solmisatie helpt om de muzikale taal van deze melodieën te begrijpen. Frygisch, met de kleine seconde op de grondtoon, of juist het opgewekte mixolydisch. Kinderen hebben in aanleg een heel sterk gevoel voor 'de taal van de muziek'. Soms heb ik wel ervaren dat de kerk zelf een beperkende

factor is. De jeugd wordt soms weggezet alsof ze niet veel zouden aankunnen, of omdat hun gevoel voor schoonheid niet wordt gezien. Met de beste bedoelingen wordt ze dan aangeboden wat ik 'fastfood' noem: platte muziek en platte teksten. Maar fastfood is niet heel gezond. Wat ik hiervoor zei, over 'eerbied voor de mens', jonge mensen open en respectvol benaderen, ze een volwaardige plaats geven – dat is iets waarvan ik denk dat het heel belangrijk is.

Vocaal Talent Nederland krijgt vooral kinderen vanuit scholen waar veel wordt gezongen, zoals natuurlijk de Vrije Scholen, maar verrassenderwijs ook vaak uit gezinnen waarvan een van de ouders een buitenlandse achtergrond heeft, bijvoorbeeld Rusland, Oost-Europa en Afrikaanse landen. Mijn verklaring daarvoor is dat in die landen cultuur en zingen iets groots en belangwekkends is, waar je respect voor hebt. Dat is toch wel wat anders dan de Nederlandse koopmansgeest, waar de economie altijd nummer één is. Juist in deze tijd komt dat verschil weer schrijnend aan het licht, terwijl wij hier met onze jeugd en jongeren meer en meer ervaren hoe belangrijk het is voor hun welzijn.

Hoe zou je dat belang tenslotte willen omschrijven?

Muziek, net als andere vormen van kunst, *verbindt* mensen. Je ervaart dat je niet op jezelf bent aangewezen, maar in verbinding staat met andere mensen, met de cultuur waarin je leeft, met de geschiedenis en met de toekomst. Het mooie van zingen is dat, door de adem, verbinding ontstaat met je ziel. Zingen doe je letterlijk met je eigen adem, die je gaande houdt als mens. Zingen oefent ook je verbeeldingskracht. De poëzie die je zingt, de melodie of juist de kleur van de harmonie roepen associaties op en die verbinden je met je eigen levenservaring – althans, zo ervaar ik het zelf.

Om de woorden van een *Stabat Mater* te kunnen zingen vanuit die diepe verbinding met de betekenis, hoef je natuurlijk niet religieus te zijn. Elk kind kan zich iets voorstellen hoe het is als je écht van iemand houdt en diegene sterft, om vervolgens met die innerlijke verbinding de woorden te zingen. Dan krijgt muziek echte betekenis. Dat verrijkt mijzelf en zo hoop ik ook het leven van de jonge mensen met wie ik werk te mogen verrijken. •

